

Usatorretarrak, itsasgizonen dinastia

Koldo San Sebastian Fernández

Itzulpena: Josu Erkiaga

Egun batean, 1910. hamarkadaren hasieran, Lekeitiora jo zuen Vicente Usatorre Santidriánek. Aita, obretako arduraduna, Etxebarriakoa zen. Leioako eliza bereoneratzeko lanak zuzendu zituen eta, geroago, Gasteizen jardun zuen. Dirua polito irabazi eta, zendu zenean, seme nagusiak jaso zuen dena, Pedrok. Hau, handik denbora batera, merkataritza-korredore bihurtu zen, baita prokuradore, burtsako agente eta Gasteizko Udaleko zinegotzi ere. Bien bitartean, beste anaia-arreba guztiak estu eta larri egin zioten aurre bizitzari: ama alargunak sarritan seme nagusiari laguntza eskatu behar izaten zion sendiari eusteko.

Vicentek denbora batean hargin eta okin jardun zuen, harik eta egun batean Gasteiz

utzi eta Santoñara jotzea erabaki arte; han, antza denez, Udalean ibili zen beharrean. Rosario Royo Solanarekin ezkondu zen bertan, baina zor-konturen batengatik herria utzi beharra izan ei zuen. Zeukan guztia gurdian sartu eta, emaztearekin eta seme-alaba nagusiekin batera (bigarrenak urtebete besterik ez zuen), Lekeitiora heldu zen; okin-lanak egin zituen. Sendia haziz joan zen: bost anaiak eta arreba batek osatzen zituzten Usatorre Royotarrak: Concha, Marcelino, Vicente, José María eta Miguel. Mutil guztiak itsasgizonak izan ziren, eta patuak biderik bihurrienetatik eraman zituen.

Usatorretarrak Ezpeleta kaleko etxe batean bizi izan ziren, beste familia batekin batera. Gurasoek seme-alabek aurrera egitea nahi zuten eta, horretarako, ezinbestekoa zen

ikastea: kasu honetan eta beste hainbatetan, J.J. Uribarrenen laguntzari esker egin ahal izan zuten. Beraz, lau anaiak Lekeitioko Nautika Eskolatik pasatu ziren: nagusienak ikasle onak eta arduratsuak izan ziren; txikienek nahiago zuten herrian zehar arin-aranga ibili edo pelotan. Aitak gogor egin behar izan zien, harik eta ikasketak amaitzea lortu arte.

Concha, Castro Urdialeseko Castro abize-neko batekin ezkondu zen. Alargundu ostein, Frantziara eta Belgikara jo zuen: sukaldari aritu zen. 60. hamarkadan, Euskadira itzuli zen, Begoñara. Seme-alaba bi izan zituen: mutilak peritaje elektronikoa ikasi zuen Frantzian. Behin bakarrik joan zen nabigatzera, eta hondoratu egin zen itsasontzia. 80. hamarkadan hil zen. Haren alaba bakarria Algortan bizi zen.

Anaietako nagusia, Marcelino Juan, Santoñan jaio zen 1902ko ekainaren 2an (egia esan, biografia ofizialetan Lekeition jaioa zela agertzen da). Hamaika urterekin, 1913ko irailaren 28an, Lekeitioko Nautika Eskolan

sartu zen, Makina arloan. Ikasketekin batera, herriko ontzioletan egindako itsasontzietako motorrak jartzen jarduten zuen.

Ikasle bikaina izan zen: bere espedientean, ugariak dira nota onak eta bikainak (Aritmetikan, Fisikan, Mekanikan, Elektrizitatean, Makinetan eta Galderetan). “Gai” bakarrak (inoiz ere ez, “ez gaiak”) Marrazketan (lineala eta makinetakoa). 1917 aldera, Bilbora joan zen eta han Compañía Euskaldunan egin zuen lan (itsasontziak egiten eta konpontzen), harik eta ikasle itsasoratu eta “itsas egunak” egiteko aukera izan arte, gero itsas makinaburu bihurtzeko.

Bilbon zegoela, Itsas Makinisten Elkarte Nagusiko bazkide egin zen, arlo horretako garrantzitsuenean. Geroago, UGTn egin zen bazkide, nahiz eta elkarte profesionalekin harremanik ez eten. Bete-betean bizi izan zuen Gerra Handiko gorakadaren osteko Itsas Merkataritzaren gainbehera, batez ere 1924tik aurrera. Urte horietan, itsasgizonen eskubideen aldeko borrokan nabarmendu zen, eta horrek lanetik botatzea eragin zuen. Azkenean, Mediterraneoan itsasoratzeak egiten zituen konpainian lan egitea lortu zuen, eta Bartzelonan hartu zuen bizilekua.

Kataluniako hiriburuan, UGTren eta PCEren militantea izan zen, eta behin gerra hasita, PSUCen sorreran parte hartu zuen (Partit Socialista Unificat de Catalunya).

122 Brigada Mistoko burua izan zen, Sorgina zeritzotena, eta, geroago, Gudaloste Popularraren 27. taldekoa ere bai: teniente koronel izatera heldu zen. Kataluniako Kanpainan, taldeak atzera egin behar izan zuen (gauza bera gertatu zitzaion Gudaloste Popularrari), hain izan zen handia frankisten nagusitasuna. Atzeraldi luzearen ostean, Taldeak muga gurutzatu zuen Vajoleko pasabidetik 1939ko otsailaren 8an. Taldearen komandanteak, Marcelino Usatorrek, biharamunean jo zuen beste aldera, eta

Saint Ciprieneko esparruan sartu zuten, bizirik geratutako beste kideekin batera. Beste arduradun batzuk atzerriratu egin ziren handik denbora batera, eta PSUCen komitean parte hartu zuten Frantzian.

1939an, beste lekeitiar bat bizi zen Bartzelonan: Juan San Sebastian. Campsan ziharduen lanean eta Usatorreren herrikidea zen, baita ikaskidea ere, bai eskolan, bai Nautikan. Halako batean, PCEren bandera eta Errepublikako Gudalostearen ikurra zeramatzan kamioi bat geratu zen haren etxe aurrean. “Nireak egin du. Ez daukat ihesbiderik”, pentsatu zuen. San Sebastianek jarrera “profesionala” erakutsi zuen sasoi hartan (nahiz eta haren anaia gaztea, Domingo, Bilboko Karmelon preso zegoen eta nahiz eta gauza bera gertatuko zitzaion aste batzuk geroago anaia nagusi Migueli). Bat-batean, milizianoetako batek leihotik burua atera eta esan zuen:

“Txo, Juanito...”. Lekeitiar bat zeukan aurrez aurre! Salbatuta zegoen! Usatorre zen. Atzeraka zihozazela kontatu zion, eta soldaduek kuartelean geratzen ziren eta eurek eraman ezin zituzten janari-edariak utzi zizkiotela.

Juan Usatorre teniente koronela (ezkerretik bederatzigarrena, tente), Frunzeko Eskola Militarrean (Taskelnt, SSEB, 1942ko abuztua). Harekin batera, Lister, Modesto, Mentxaka... daude.

Usatorre, PCEko kide ziren militar errepublikar batzuekin batera, Frunzeko Akademia Militarrean sartu zen (goi-mailako ofizialak prestatzen zituzten bertan). Han, beste euskal itsasgizon batekin elkartu zen, Rafael Mentxakarekin. Plentzian jaioa, Bizkaia bouko lehen ofiziala izan zen eta, ondoren, Miguel de Cervantes gurutzontzian ibili zen bigarren

komandante lanetan. 1939tik 1947 bitartean, Gudaloste Sovietarreko kidea izan zen eta, utzi zuenean, teniente koronel ardura lortu zuen. Ondoren, Liachova lantegian jardun zuen mekaniko elektrikari lanetan.

Maruja Canovasekin ezkondu zen (Kataluniako gudalerroan ezagutu zuen). Cartagenan jaiotako itsasgizon baten alaba zen, nahiz eta

Mahó-n hazia izan. Marujak, familiarekin batera, Bartzelonara jo zuen Batxilergoa amaitu ostean, beka baten bitartez Unibertsitatera joateko aukera lortu zuen-eta. JSUCeko ekintzailea zen eta Aliança Nacionak de la Dene Joveko animatzailea. Seme-alaba bi izan zituzten, Juan eta Carmen. Banandu eta Cesar Arkonadarekin ezkondu zen. Moscun zendu zen 1966an.

Marcelinoren semea izan zen Juantxo Usatorre, SSEBeko futbol-atzelaririk onenetarikoak. Torpedon, Spartaken, Lokomotiven eta Minseko Dinamon (Bielorrusiako talderik onena) jokatu

zuen. Selekzionako aukeratu zuten, baina lagunarteko partidak baino ezin izan zituen jokatu. Horietako batean, taldeak berdindu egin zuen Brasilekin, eta atezaina Yashin handia izan zen. Bartzelonara emigratu zuen amarekin batera 1983an, eta bertan hil zen 1989an sarkoma batek hantetako bat hondatzearen ondorioz.

SSEBeko futbol selekzioa, 1966. Tente eskumatik ezkerrera bigarrena Juan Usatorre.

Vicente, anaietako bigarrena, Lekeition jaio zen 1908an. Nautika Eskolako ikaslea hau ere, nota bikainak ateratu zituen. Marítima del Nervión enpresako itsasontzietan hasi zen lanean. 1930ean, Estatu Batuetarako bidaiak egiten zituen Mar Blanco itsasontzian zebilen hirugarren ofizial. Errepublikaren eta Gerra Zibilaren sasoiaren kapitaina zen, baina, geroago, Francoren erregimenaren aldekoa ez zenez, ez zioten kargu horretan lan egiten utzi, harik eta hirurogeita bost urte bete arte: itsasontziarekin New Yorkera heltzea lortu zuen bera

lehen ofiziala zela, zikloi tropikal batek zubia hondatu eta kapitaina eta ikaslea desagerrarazi ostean.

Hirugarren anaietakoari buruz, Jose María-ri buruz, bakarrik dakigu Filadelfian jo zuela lurra eta desagertu egin zela. Anai Miguel New Yorkera heldu zenean, bila ibili zen eta, horretarako, iragarki bat ere jarri zuen, nahiz eta arrakastarik ez izan: "Jose María Usatorre Royo non dagoen jakin nahi dugu. Lekeitiarra da, 31 urtekoa, eta Mar del Norte itsasontzian etorri zen Filadelfiara 1928 eta 1930 bitartean.

Haren anaia naiz ni. Txostenak SHCN (Sociedades Hispanas Confederadas)" (España Libre, Brooklyn, 1942ko maiatzaren 29an).

Se desea saber el paradero de José María Usatorre Royo, de 31 años de edad, natural de Lequeitio, Vizcaya, que vino en el barco "Mar del Norte", desembarcando en Philadelphia entre los años 1928 y 1930. Lo solicita su hermano. Informes en S.H.C.

Miguel Usatorre
EEBBko armadako
uniformearekin

Miguel Lekeition jaio zen 1913ko irailaren 29an. Anaien moduan, Nautika ikasketak egin zituen. Gudaria izan zen 1936ko gerran, eta, Liérganesen harrapatu ostean, lan derrigortuak egitera zigortu zuten: San Juan de Mossarrifar-en (Zaragoza), Huescan, Teruelen, Guadalajaran eta Toledon egon zen preso. Lau urte igaro behar izan ziren Argentinara joan ahal izateko, 27 urterekin. Marítima del Nervión enpresako Mar Cantábrico itsasontzian heldu zen, beste lagun birekin batera desertatu ostean, Gernikako Rafael Zalloetxebarria eta Berangoko Alejandro Anitua.

Orduan, kontraestre lanak egiteko ontziratzen zen Compañía Argentina de Navegación Mihanivich-eko SS Victoria petrolio-ontzian. 1942ko udaberrian, itsasontziak New Jerseyko Edgewater porturako bidea hartu zuen, Pernambucan eskala egin eta gero. Apirilaren 17ko goizaldeko 6:50ean, itsasertzetik 360 miliatara zegoela, urpekotzi alemaniar batek birritan torpedeatu zuen. Kapitainak itsasontzia uzteko agindua eman zien gizonen. Laguntzera, Owl eta Nicholson destruktoreak heldu ziren, eta gizon guztiak itsasontzira eraman zituzten berriro, nabigatzeko moduan zegoelako. Atoiontzien batek hartu arte lagundu zioten. Azkenean, SS Victoria New Yorkera heldu zen 1942ko apirilaren 22an. Eusko Jaurlaritzaren Ordezkaritzan, pasaporteak jaso zuen, eta horrekin munduan zehar ibili ahal izan zen.

Japoniarrek Pearl Harbourri eraso egin eta Rooseveltek gerra aitortu zuenean, Estatu Batuek itsasgizonen premia handia zuten. Horregatik, Ingalaterrara talde militarrek eramateko itsasontzi batean hasi zen lanean; geroago, Normandiako inbasioan parte hartuko zuten. Itsasontziak elkarrekin joaten ziren Atlantikoa zeharkatuz, eta zig-zag sistema era-

Miguel Usatorre Lekeitioko eskolan (1920)

biltzen zuten Alemaniako urpekotzietan iskin egiteko. Geroago, lan bera egin zuen Ozeano Barean: “Tropak eramaten genituen Australiara, Zeelanda Berrira eta Indiara, japoniarrek menderatutako hainbat uharte hartzeko pres-taketa-lanetarako (Filipinak, Guam, Marshall, Iwojima eta Okinawa)” (Etxebarria, Elvira: “Estatu Batuetarako euskal espioi bat”, Euzkadi, 98:1983).

Egun haietan, Miguel Usatorrek itsas karta berriak sortu zituen, nabigazioa zailtzen zuten oztopoak adierazteko (edozein motatako eta neurritako itsasontziak, hegazkinak...). Atlantikoko gerrako fronteetako dominak jaso zituen, baita Goi Agintaritzaren kondekorazioa ere.

Gerra amatu zenean, Filipinetara destinatu zuten eta, geroago, Okinawara; han, 25 urte igaro zituen kapitain eta portuko buru lane-tan. Bolada batean, Japoniako portu horretan Lekeitioko beste itsasgizon batekin elkartzen zen, Antón Brouardekin. Emakume japoniar batekin ezkondu zen bertan. Ondoren, Arkansasera jo eta Estatu Batuetako Gobernuaren pentsioarekin bizi izan zen. 1950ean, Estatu Batuetako nazionalitatea lortu zuen.

Hainbatetan etorri zen Euskal Herrira. Alaba ere Pasaiara bidali zuen ikastera. 2000ko martxoaren 15ean hil zen. Arkansaseko Fort Smith hilerri nazionalen dago lurperatuta.

“Victoria” itsasontzian bizirik iraundakoak.
Miguel Usatorre azken lerroko eskuinekoa da.

